

РОЗДІЛ X. СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 347.965

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.5.32>

ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА АДВОКАТА: ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Божко А.В.,
аспірант 3 курсу кафедри права
Приватного вищого навчального закладу
«Європейський університет»,
адвокат
ORCID: 0009-0003-1384-0332
e-mail: a.bozhko@e-u.edu.ua

Божко А.В. Професійна культура адвоката: до визначення поняття.

У статті здійснено дослідження змісту поняття «професійна культура адвоката».

Зауважується, що розуміння професійної культури адвоката має вирішальне значення, оскільки воно визначає очікування та поведінку, яка вважається прийнятною в цій сфері як із точки зору окремої людини, так й із точки зору суспільства.

Застосовуючи дедуктивний метод, обґрунтовано, що професійна культура адвоката є різновидом професійної культури правника, яка, своєю чергою, є різновидом загальної культури, притаманної певному суспільству. Багатогранність останнього поняття, існування чисельних підходів до його тлумачення як певного феномену, який має аксіологічний, політичний, історичний, філософський, соціальний, духовний, культурологічний та інші контексти, зумовлює поліваріативність підходів до трактування професійної культури правника.

Професійна культура адвоката зумовлена місією, роллю та функціями адвокатури та адвокатської професії. Вона культивує та репрезентує ключові цінності, традиції, принципи, стандарти адвокатури як правозахисного та самоврядного інституту, що через наявний у нього інструментарій дбає про свій авторитет у суспільстві.

Аналіз наукових підходів дозволив дійти висновку, що професійна культура адвоката є інтегральною категорією, яка охоплює комплекс взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементів різної природи та порядку: від культури окремо взятого індивіда до специфічних вимог і принципів реалізації адвокатської професії. Тому її тлумачення доцільно здійснювати з урахуванням двох рівнів.

На макрорівні професійна культура адвоката постає як явище, що відображає цінності, традиції, принципи, стандарти соціально-професійної спільноти – адвокатів та інституції, яку вони репрезентують, – адвокатури.

На мікрорівні професійну культуру адвоката слід розуміти як системну комплексну багатовимірну характеристику його особистості, що відтворює цілий набір якостей, здібностей і спроможностей, необхідних адвокату для виконання його професійних обов'язків, основу яких формують цінності, традиції та принципи адвокатської професії.

Ключові слова: адвокат, адвокатура, професійна культура адвоката, адвокатська діяльність, адвокатська етика.

Bozhko A.V. Lawyer's professional culture: defining the concept.

The article studies the content of the concept of «lawyer's professional culture».

It is noted that understanding the lawyer's professional culture is of crucial importance, as it determines the expectations and behavior that are considered acceptable in this area both from the perspective of an individual and from the perspective of a society.

Using the deductive method, it is substantiated that the lawyer's professional culture is a type of the jurist's professional culture, which, in turn, is a type of general culture inherent in a certain society. The multifaceted nature of the latter concept, the existence of numerous approaches to its interpretation as a certain phenomenon that has axiological, political, historical, philosophical, social, spiritual, cultural and other contexts, determines the polyvariability of approaches to the interpretation of the lawyer's professional culture.

The lawyer's professional culture is determined by the mission, role, and functions of the bar and the legal profession. It cultivates and represents the key values, traditions, principles, and standards of the bar as a human rights and self-governing institution that, through the tools it has, takes care of its authority in society.

The analysis of scientific approaches led to the conclusion that the lawyer's professional culture is an integral category that encompasses a complex of interconnected and interdependent elements of different nature and order: from the culture of a single individual to the specific requirements and principles of the implementation of the legal profession. Therefore, its interpretation should be carried out taking into account two levels.

At the macro level, the lawyer's professional culture appears as a phenomenon that reflects the values, traditions, principles, and standards of the socio-professional community - lawyers and the institution they represent - the bar.

At the micro level, the lawyer's professional culture should be understood as a systemic, complex, multidimensional characteristic of a lawyer's personality, which reproduces a whole set of qualities, abilities, and capabilities necessary for a lawyer to fulfill professional duties, the basis of which is formed by the values, traditions, and principles of the legal profession.

Key words: lawyer, bar, lawyer's professional culture, legal practice, legal ethics.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку вітчизняної науки обґрунтованою є визначальна роль адвокатури як інституту громадянського суспільства в механізмі здійснення правосуддя. Адвокатська професія набуває дедалі більшої ваги в процесах державотворення. Адже ефективний правозахист, що для адвокатів визначає глобальну роль і мету їх діяльності, є основою подальшого поступу України в напрямку євроінтеграції.

Професія адвоката, його статус базується на складній системі різнорівневих норм, цінностей і практик, які не лише спрямовують поведінку адвоката, а й закладають фундамент суспільного сприйняття адвокатури та всієї сфери правосуддя. Тому адвокат повинен не лише якісно надавати правничу допомогу, а й постійно дбати про честь своєї професії. В умовах постійних суспільних трансформацій, що нині ускладнюються воєнним станом, запровадженим в Україні, це набуває особливого значення. Адже притаманні адвокатській діяльності принципи пріоритету інтересів клієнта, конфіденційності все частіше спричиняють напруженість між особистими та професійними цінностями, зумовлюючи складні етичні дилеми та виклики. Окремо слід відзначити вплив на цю сферу технологічного процесу, досягнення якого зумовлюють безліч спокус, які «ламають» традиційні для адвокатської діяльності алгоритми побудови судових стратегій, межуючи з етичними приписами. Тому, за таких обставин, гарантією цілісності особистості адвоката стає його професійна культура.

Розуміння професійної культури адвоката має вирішальне значення, оскільки воно визначає очікування та поведінку, яка вважається прийнятною в цій сфері як із точки зору окремої людини, так й із точки зору суспільства.

Мета статті полягає в дослідженні змісту та визначенні поняття професійної культури адвоката.

Стан опрацювання проблеми. Наукова література налічує чимало вітчизняних праць, у яких досліджуються різні аспекти професійної культури представників, перш за все, юридичного фаху. Зокрема, увагу їм приділяли Я. Аронов, М.М. Гудима, В.А. Малига, В.М. Репецький, С.С. Сливка, В.М. Сущенко, В.Я. Тацій та інші. Серед зарубіжних дослідників варто згадати таких як L.M. Friedman, J.E. Leon, H.N. Scheiber та інших.

Однак, вказані автори фокусують свою увагу на професійній культурі юристів, оминаючи увагою специфіку, зумовлену відповідними особливостями тієї чи іншої правничої професії, зокрема адвокатської. Це спонукає усунути цю прогалину.

Виклад основного матеріалу. Варто розпочати з того, що в працях, присвячених професійній культурі правника (юриста), різновидом якої є професійна культура адвоката, закономірно відзна-

чається її невіддільність від загального розуміння поняття культури, що має широке трактування залежно від галузі знань. Зокрема, О.Л. Чорнобай слушно зауважує, що «культура – широке, об'ємне, всеохоплююче явище, вона завжди пов'язана з тією чи іншою діяльністю людини і проявляється в тому, що вона створює. Культура – основний компонент людської діяльності і як складова, і як умова всієї системи будь-якої діяльності. Саме культура виступає основним чинником, що забезпечує у правовій сфері формування, підтримку, поширення та запровадження правових норм, цінностей, знань і значень. Це стає можливим тому, що в культурі об'єднуються наведені компоненти практичної, дійової форми, події, процеси, в яких знаходять виявлення установки та орієнтації її суб'єктів» [1].

Для цілей нашого дослідження констатуємо, що багатогранність поняття культури, існування чисельних підходів до її тлумачення як певного феномену, який має аксіологічний, політичний, історичний, філософський, соціальний, духовний, культурологічний та інші контексти, зумовлює поліваріативність підходів до трактування професійної культури правника.

Одним із перших, хто на теренах вітчизняної науки новітньої доби системно підійшов до дослідження проблематики професійної культури юриста був С.С. Сливка, який відзначив її бінарний характер, що передбачає можливість її пізнання як комплексної практико-прикладної юридичної науки, а також як професійної властивості правника, що характеризується широким спектром норм, принципів, правил тощо. Він також охарактеризував професійну культуру юриста як різновид субкультури та мультикультурне явище, що охоплює ряд елементів: систему знань про складові професійної культури юриста, які повинні бути йому властиві в силу їх притаманності юридичній діяльності; правничу деонтологію; правничу етику [2, с. 12].

Серед сучасного доробку слід виокремити визначення професійної культури юриста, яке надав Я. Аронов. На його думку, це «мультикультурний феномен, що становить собою різновид загальної культури особи, сутність якого визначається онтологією правничої професії та відображає досвід діяльності правників як духовний, так і матеріальний, а також очікування соціуму щодо професійної діяльності юристів» [3, с. 19].

Іншим є погляд О.А. Ануфрієнко, відповідно до якого професійна культура юриста це результати професіоналізму, розуміння правових явищ, переконання у цінності права, які обумовлені науковою організацією праці, інтелектом правника, юридичною мораллю, психологічним і педагогічним вмінням і службовим етикетом [4, с.132].

Заслуговує на увагу підхід, запропонований В. Сущенком. Професійна культура юриста, як вважає вчений, це наявність у кожного правника комплексної системи розвинених індивідуальних субкультур, що дає йому змогу на належному рівні виконувати професійні повноваження [5]. Це доволі абстрактне визначення слід трактувати крізь призму запропонованих автором складових професійної культури юриста (субкультур): етичної, естетичної, релігійної, політичної, економічної, мовної (комунікаційної), фізичної та правової культури.

У подальшому, екстраполюючи зазначені висновки в площину дослідження професійної культури адвоката, В. Сущенко зазначає, що її зміст полягає в опануванні кожним правником системи загальнокультурних і професійних цінностей, створених і сформованих різними поколіннями етнічних, національних і регіональних людських спільнот, а також носіями цієї професії [6].

Схожим шляхом спрямувала своє дослідження професійної культури юриста М.М. Гудима. Констатувавши та проаналізувавши запропоновані нею «рівні» професійної культури, науковиця висувала, що «професійна культура юриста є складним багатовимірним явищем, сукупністю різних зрізів культур і ряду відповідних вимог правового, морального, психологічного, естетичного, політичного, економічного, екологічного, педагогічного, релігійного, фізичного та іншого характеру, які висувуються до юриста як умова його професійної успішності. Тобто, професійна майстерність правника залежить від наявності в нього комплексної системи розвинених індивідуальних субкультур, що забезпечує його здатність належно виконувати його професійні завдання» [7].

Наведені, але не виключно, наукові позиції хоч і різняться за своїм змістом, однак демонструють єдність у розумінні професійної культури правника як складної системи, що охоплює комплекс взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементів різної природи та порядку: від культури окремо взятого індивіда до специфічних вимог і сфер реалізації правничої професії. Іншими словами, йдеться про інтегральну властивість цього поняття.

Це відповідним чином притаманно й розумінню професійної культури адвоката, професія якого належить до різновиду правничих професій (професій у сфері правознавства) [8]. Тобто, про-

фесійна культура адвоката є різновидом професійної культури правника, яка, своєю чергою, є різновидом загальної культури, притаманної певному суспільству. Тому методологічно помилковим буде розмежовувати в структурі її змісту загальнокультурні та професійні цінності. Культура будь-якої професійної спільноти завжди відображатиме ті устої, що панують у суспільстві, частиною якого вона є. Жодна професія не може бути поза суспільством. Жоден фах, який визнається та регулюється державою, не може транслювати інші норми, ніж сповідує певне суспільство. Кожна професія лише специфікує їх в силу своєї природи, мети та завдань, розвиваючи та трансформуючи їх, зокрема, з урахуванням власних особливостей.

Зокрема, професія адвоката та адвокатська діяльність характеризуються лише її притаманними цінностями, принципами, вимогами, обмеженнями та формами реалізації, що формувалися століттями, зберігаючи кращі традиції, вбираючи в себе досягнення прогресу, формуючи та розвиваючи високі стандарти, але водночас залишаючи незмінною свою людиноорієнтованість.

Із цього приводу вітчизняна адвокатська спільнота полюбить цитувати відомого адвоката минулого Ф. Плевако: «За прокурором стоїть закон, а за адвокатом – людина зі своєю долею, зі своїми сподіваннями, і ця людина піднімається на адвоката, шукає в нього захисту, і дуже страшно посковзнутися з такою ношею» [9].

У наукових колах доволі влучно про це зауважив М. Аракелян: «за своєю суттю адвокатська діяльність є правозахисною, спрямованою на захист прав і свобод людини і громадянина. Ця обставина змінює зміст її філософсько-правових характеристик як щодо розширення змісту її гуманітарної правової значущості, так і правових форм їх закріплення в правовому статусі адвокатів, їхніх організацій, об'єднань. У цьому і полягає діалектика, сутність адвокатської діяльності» [10, с. 314-315].

Адвокатура на сучасному етапі розвитку уявленень про цінність людських прав є єдиним професійним інститутом, покликаним забезпечувати ефективність їх захисту. Саме тому адвокатський фах вирізняється серед інших правничих професій. Крім того, лише адвокатура є самоврядною організацією, яка максимально дистанційована від державного апарату, почасти слугуючи ефективною опозицією до нього. Відтак, сьогодні не викликає жодних дискусій питання про належність адвокатури до інститутів громадянського суспільства.

У продовження попередньої тези слід підкреслити, що на відміну від авторитету державних органів, основу якого складають владні повноваження та примус, авторитет адвокатури ґрунтується на суспільній довірі, яка важко здобувається та легко втрачається. Особливо, якщо брати до уваги участь адвокатів у судових процесах, характерною рисою яких є конфліктогенність і невідзначеність. За таких умов для адвоката завжди буде актуальним питання співвідношення мети та засобів, що спонукає бути добросовісним стосовно клієнта, але незалежним від нього. Адвокат не може вдаватися до протиправних засобів, намагаючись у будь-який спосіб догодити клієнту. Він повинен бути чесним із клієнтом, не вводити його в оману стосовно перспектив справи, не спонукати до сутяжництва заради власної вигоди або, як влучно висловився Л.М. Фрідман, з причин «корисливого егоїзму» [11]. І це лише деякі правила, яких щоденно у своїй діяльності повинен дотримуватися кожен адвокат, дбаючи про свій авторитет, що спирається на сприйняття його як професіонала, для якого принципи та принциповість є не теоретичною конструкцією, а нормою, що визначає модель його поведінки.

Недаремно в Основних принципах стосовно ролі адвокатів, прийнятих восьмим Конгресом ООН із запобігання злочинності і поведіння з правопорушниками в 1990 році, закріплено, що адвокати за всіх обставин зберігають честь і гідність, притаманні їхній професії, як відповідальні працівники в галузі здійснення правосуддя... Захищаючи права своїх клієнтів і відстоюючи інтереси правосуддя, юристи повинні сприяти захисту прав людини й основоположних свобод, визнаних національним і міжнародним правом, та в усіх випадках діяти незалежно й добросовісно відповідно до закону і визнаних норм та професійної етики юриста. Адвокати завжди суворо дбають про інтереси своїх клієнтів [12].

Наведене зумовлює ще одну особливість адвокатської професії: адвокати є однією з небагатьох професійних правничих спільнот, які мають власний «кодекс» професійної етики, положення якого ввібрали багатовікові традиції адвокатури та принципи її функціонування в суспільстві та державі.

У Преамбулі Правил адвокатської етики прямо зауважено, що вони «мають на меті уніфіковане закріплення традицій і досвіду української адвокатури в сфері тлумачення норм адвокатської

етики, а також загальновизнаних деонтологічних норм і правил, прийнятих у міжнародному адвокатському співтоваристві». Крім того, підкреслюється обов'язок адвокатів слідувати високим етичним стандартам поведінки, який зумовлений «надзвичайною важливістю функціонального навантаження адвокатури»: «При цьому специфіка, комплексний характер обов'язків, що покладені на адвокатуру, обумовлюють необхідність збалансування засад служіння адвоката інтересам окремого клієнта та інтересам суспільства в цілому, дотримання принципів законності і верховенства права» [13].

Загалом у науковій літературі щодо традицій адвокатури відзначається, що вони є такими способами поведінки людей, які передають у часі та просторі вихідні засади організації та діяльності адвокатури, правозахисні цінності, підвалини, прийняті в адвокатському співтоваристві, історично зумовлені, визнані, охоронювані адвокатурою і державою та формально-юридично визначені в нормативно-правових актах [14].

Традиції сучасної адвокатури втілені не лише в правилах етичної поведінки адвокатів, а й у принципах, зафіксованих на рівні законодавства. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у статті 4 закріплює, що адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів.

Не вдаючись до теоретичної дискусії щодо тлумачення принципів адвокатури як наукової категорії, варто відзначити наявність у їх змісті певного імперативу, що спонукає кожного адвоката дотримуватися їх у своїй професійній діяльності сукупно з етичними стандартами поведінки, які їх конкретизують і доповнюють.

Останні вирізняють адвокатську спільноту серед інших правників. Ані суддям, ані прокурорам, ані нотаріусам чи державним виконавцям не притаманні принципи свободи здійснення професійної діяльності, пріоритету інтересів клієнта, конфіденційності, що трансформується в охоронювану законом таємницю, чесності та добросовісності, порядності у формуванні гонорарної політики та інші.

Саме тому професійна культура для адвоката має особливе значення. Вона культивує та репрезентує ключові цінності, традиції, принципи, стандарти адвокатури як правозахисного та самоврядного інституту, що через наявний у нього інструментарій дбає про свій авторитет у суспільстві.

У такому сенсі професійна культура адвоката постає як явище, що відображає цінності, традиції, принципи, стандарти соціально-професійної спільноти – адвокатів та інституції, яку вони репрезентують, – адвокатури. Ідеться про такий собі макрорівень.

Водночас, практичний вимір досліджуваного поняття спрямовує увагу до професійної культури адвоката як окремої особистості, крізь призму поведінки якої оцінюються його якості та формується репутація (мікрорівень). Саме від неї залежить не лише ефективність здійснення адвокатської діяльності, а й здатність протистояти спокусам, що притаманні саме цій професії, та впливати на процеси державотворення, осторонь яких адвокати не можуть залишатися в силу особливостей мети своєї діяльності – правозахисту.

І в цьому аспекті слід відзначити в її змісті єдність чуттєвого та раціонального, які перебувають у нерозривному взаємозв'язку та взаємозумовленості. Правове почуття, як слушно зазначає Є.М. Мануйлов, є результатом правової свідомості або її дією, зовнішньою оболонкою. Раціональність закладає основу до правопорядку як необхідної умови функціонування суспільства. Це пов'язано з формуванням поваги до права, духовності та моральної відповідальності [15].

Саме чуттєвий складник визначає внутрішню притаманність професійної культури кожному адвокату, її невіддільність від його сутності та свідомості. Ідеться про його внутрішню «систему координат», самоусвідомлення власної цінності та значимості своєї професії. Водночас, раціональний складник дозволяє адвокату керувати поведінкою у складних, пограничних ситуаціях, обираючи оптимальні стратегії вирішення проблеми, орієнтуючись на свої знання та досвід.

У такому аспекті професійна культура адвоката постає як його характеристика, що окреслює його якості, вміння, навички в різних сферах. Сукупно з іншими чинниками це зумовлює складний, комплексний і багатокомпонентний характер професійної культури адвоката, що дозволяє науковцям виокремлювати у структурі її змісту субкультури (правову, політичну, комунікативну, психологічну, естетичну та інші) з урахуванням специфіки здійснення адвокатської діяльності.

Наведене, з урахуванням дедуктивного зв'язку категорій «культура», «професійна культура правника», «професійна культура адвоката», про які йшлося на початку публікації, дозволяє за-

пропонувати тлумачення професійної культури адвоката (на мікрорівні) як системної комплексної багатовимірної характеристики його особистості, що відтворює цілий набір якостей, здібностей і спроможностей, необхідних адвокату для виконання його професійних обов'язків, основу яких формують цінності, традиції та принципи адвокатської професії.

Запропонований підхід дозволяє в подальшому, в межах інших публікацій, структурувати та визначити компонентний склад досліджуваного феномену.

Висновки. Здійснене в межах цієї публікації дослідження дозволяє зробити ряд висновків.

Професійна культура адвоката є різновидом професійної культури правника, яка, своєю чергою, є різновидом загальної культури, притаманної певному суспільству. Багатогранність останнього поняття, існування чисельних підходів до його тлумачення як певного феномену, який має аксіологічний, політичний, історичний, філософський, соціальний, духовний, культурологічний та інші контексти, зумовлює поліваріативність підходів до трактування професійної культури правника.

Професійна культура адвоката зумовлена місією, роллю та функціями адвокатури та адвокатської професії. Вона культивує та репрезентує ключові цінності, традиції, принципи, стандарти адвокатури як правозахисного та самоврядного інституту, що через наявний у нього інструментарій дбає про свій авторитет у суспільстві.

Професійна культура адвоката є інтегральною категорією, що охоплює комплекс взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементів різної природи та порядку: від культури окремо взятого індивіда до специфічних вимог і принципів реалізації адвокатської професії. Тому її тлумачення доцільно здійснювати з урахуванням двох рівнів:

На макрорівні професійна культура адвоката постає як явище, що відображає цінності, традиції, принципи, стандарти соціально-професійної спільноти – адвокатів та інституції, яку вони репрезентують, – адвокатури.

На мікрорівні професійну культуру адвоката слід розуміти як системну комплексну багатовимірну характеристику його особистості, що відтворює цілий набір якостей, здібностей і спроможностей, необхідних адвокату для виконання його професійних обов'язків, основу яких формують цінності, традиції та принципи адвокатської професії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Чорнобай О.Л. Поняття і суть комунікативної культури правника. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2014. № 807. С. 87-92. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2217/016-087-092.pdf>.
2. Слива С.С. Філософсько-правові проблеми професійної культури юриста: автореф. дис. ...д-ра юрид. наук: 12.00.12. Харків, 2002. 31 с.
3. Аронов Я. Професійна культура юриста та її значення у юридичній практиці: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2020. 223 с.
4. Ануфрієнко О.А. Професійно-політична культура юристів (філософсько-правовий аналіз): дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.12. Київ, 2007. 215 с.
5. Сущенко В.М. Модель професійної культури правника: критерії та підходи. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки.* 2009. Т. 90. С. 29-33. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bbb2821e-d9fd-44b0-ba06-e352738127db/content>.
6. Сущенко В.М. Модель професійної культури адвоката: критерії та підходи. *Юридична Газета.* 01.02.2017. №4-5 (554-555). URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/model-profesiynoyi-kulturi-advokata-kriteriyi-ta-pidhodi.html>.
7. Гудима М.М. Професійна культура юриста: загальний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО.* 2024. Вип. 86. Ч. 1. С. 52-57. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.7>.
8. Класифікатор професій ДК 003:2010: затверджений наказом Держспоживстандарту України №327 від 28.07.2010 зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text>.
9. Ємельяненко К.О. Адвокат як носій професійної правової культури суспільства. *Нове українське право.* 2021. Вип. 5. С.44-50. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.5.6>.
10. Аракелян М.Р. Правозахисна діяльність адвокатури: теоретико-правовий ракурс: монографія. Фенікс, 2018. 386 с.

11. Friedman L.M., Scheiber H.N. Legal Cultures and the Legal Profession. *Bulletin of the American Academy of Arts and Sciences*, 1995. vol. 48, № 5. P. 6–13. DOI: <https://doi.org/10.2307/3824301>.
12. Basic Principles on the Role of Lawyers: the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba. 07.09.1990. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-role-lawyers>.
13. Правила адвокатської етики: затв. Звітно-виборним з'їздом адвокатів України. 09.06.2017 р. зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>.
14. Добош З.А. Принципи і традиції адвокатської діяльності як фундаментальні засади функціонування адвокатури в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 345-347. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/87>.
15. Мануйлов Є.М. Правова культура юриста як основа його професіоналізму. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2016. № 3. С. 216-220. DOI: <https://doi.org/10.21564/2075-7190.30.90547>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 4.02.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026
Дата публікації: 5.03.2026

© Божко А.В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0